

Gotšialism ja ristiusk

Dotšent cand. theol. S. B. Rahamägi

Wäljaannud
Kristliku kultuura ja ilmawaate edendamise Selts

Tallinn, 1921

Sotsialism ja ristiusk

Doksent cand. theol. S. B. Rahamägi

Wäljaannud
Kristliku kultuura ja ümawaate edendamise Selts

Tallinn, 1921

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

v 30356258

G. Noht'i trükk, Tartus.

1.

See oli ristiusu nooruse ajal, kui temast igalpool ja igaüks kõneles. Rääkisid tema üle teadlased, aga enam veel rääkisid harilikud surelikud ja lihttöölised. Räägiti turuplatsidel ja töökodades, uulitsatel ja kauplustes, sellepärast et terve selleaegne tuntud maailm, terve õhkkond oli täis wärskust ja jõudu, mis ristiusust üle allalangewa antiik ilma wäljajawoolas. Oli rõõm midagi ristiusust kõneleda; oli auasi ristiusust midagi teada. Ristiusk, kui kõrge ja sügaw waimline ilmumus, oli täiesti situatsiooni peremees. . .

See on praegu, veel sotsialismi nooruseajal, kus temast palju kõneletakse. Harutawad seda nähtust teadlased, aga veel enam kõnelewad temast töölised ja massed. Terve maailm, terve meid ümbritsew õhkkond on sotsialismist täidetud. . .

Ja nagu ristiusu nooruse ajal mitte ainult ei räägitud temast, waid realiseeriti neid jõudusi, mis ta eneses sisaldas; nõnda ka praegu, sotsialismi nooruseajal, püütakse mitte sõnas waid teos waimustusega näidata, mida sotsialism suudab. Nii

Ühe kui teise nähtuse ideaalse kuulutusega läib
wõimsalt käsi käes tema empiiriline teostus.

Sotsialism ja ristiusk, ristiusk ja sotsialism seis-
sawad tänapäew wõimsalt maailmas, ristiusk wana-
duse peale vaatamata, sotsialism ehk osalt just oma
nooruse waimustuse tõttu, ja waatavad teineteisele-
filmi.

Paistab esimesel pilgul, et suurema waimus-
tusega ja jõuga sotsialism esineb. Ei ole praegu
ka tõesti teisu waateid olemas, mis massesi, rahwa
hulkasi nõnda wangistaksid, kui sotsialismi õpetus.
Koolides on õpetud saanud ristiusust ja selle idee
kehastamisest ja kehastajatest; oleme sellest kõigist
muul puhkudel kuulnud; oleme katekismust õppinud
ja ühikuid lauseid tuupinud, — aga horilikus elus
kõneleme sellest wähe, teame ka wähe. Tõbbliste
hulgad teawad aga palju, otsata palju löökjõnu
kõiksuguselt sotsialistlistest ja kommunistlistest mani-
festidest ja üleskutsetest. Nad tunnewad Marxi ja
Basalli, Engelsi ja Liebknehti, Kautskit ja Leninit.
Teatakse, mis tähtsus on organisatsioonil, ja liidu-
takse kokku. Ühesõnaga: auult sotsialism ja veel
kord sotsialism paistab ajaloo praegusel tunnil see
jõud olema, mis meeli liikuma paneb. Georg
Merz*) toob selle kohta kujuka näituse. 21. weebr.
1919., mõned tunnid peale sotsialisti Cisneri ära-
tapmist, kui tornikellad 12 lõiwad, woolawad töö-

*) Religiöse Ansätze im modernen Sozialismus.

lised oma wabrikuteft ja töökodadest wälja demons-
tratsiooni koosolekule. Reegi tähtis kodanik olla
temale sellest rääkinud ja ütelnud: „See oli ülen-
daw näha, neid mehi, mütsid kramplikult kokku-
pigistatud käes, tõfiste nägudega, kookuliidetud rida-
dena.“ Merz olla sel puhul küsinud selle tähtsa
kodaniku käest: „Kes peaks küll ära tapetud saama,
et Teie, kübar käes, oma kaaskodanikkudega ühisele
demonstratsiooni käigule läbi linna lähetsite?“ —
Küsitaw oli wastanud: „Ma ei tea praegu kedagi,
kes see olla wõiks.“

Mii ta ka on! Ei ole praegu ühtegi woolu,
ühtegi aadet, mis niisuguse elementaarsete jöuga
hulkasi, ja just rahwahulkasi wangistaks, liikuma
paneks, kui just sotsialism.

Uga ristiusk? Tal on tänapäew ka weel palju
jõudu; ta waimustab ja tõmbab omaga kaasa ka
hulkasi, ehk küll mitte niisuguse woogawa elemen-
taarsusega, kui ta kord seda tegi omas nooruses.

Tahes wõi tahmata jääb mõtleja, ajaloo-
gaasfammuja ja kaasaelaw inimene seisma küsimuse
ees: kuidas küll nende kahe nii wõimsa ja suure
nähtuse, ristiusu ja sotsialismi, wahetord teineteisega
on olnud? kuidas ta praegu on? kuidas ta nendes
peituwate immanentsete ideede tõttu olema peaks?
küsimuse ees: kas ristiusk ehk sotsialism? wõi: ristiusk
ja sotsialism?

Wastuse otsimise puhul selle küsimuse peale astufime
siis kõigepealt ajaloolisele teele, seal juures

filmas pidades, et nii ristiusk kui ka sotsialism on
üheltpoolt teoreetiline suurus, teiselt poolt praktiline
nähtus. — Ajalooline tee võib meid aga ideoloogi-
lisele teele, ühes ka küsimuse ette seisma pannes :
mis on ristiusk? mis on sotsialism?

2.

Küsimine kõigepealt: kuidas on sotsialismi esi-
taja d ristiusu peale waadanud? mida sisaldavad
enestest sotsialistilised manifestid ristiusu kohta?
mida arwawad sotsialismi eestwõitlejad täna-
päew ristiusu kohta? —

Et teaduslike sotsialismi alustajad, Marx,
Engels ja Pafalle, igasuguse religiooni,
eraldi siis ka ristiusu, igasuguse iseseiswa tähtsuse
wastu olid, on teada. Marxile ei olnud religioon
muud mitte midagi, kui igakordse produktsoon-seisu-
korra fantastiline refleks. — Et tema dogmaatiline
orthodoxiline sotsialism weel tänapäew osalt maksew
on kindel. Kuigi ühelt poolt suurem osa sot-
jalista tõendawad, et sotsialism marxistilisest
materialismist üle on jõudnud, Marxi waadetest
religiooni, eraldi ristiusu kohta, ei ole paljudgi weel
üle jõudnud. Tõsi küll, et modern-sotsialistline liiku-
mine katsub materialistilisest sotsialismist waimlise,
ja eetilise, koguni usulise sotsialismini jõuda, siiski
on küll niisuguseid sotsialismi esitajaid olemas,
kes Marxi waateid uuesti põhjendada püüawad.
Dr. Hierl Münchenist ütles Berliinis (17. VI. 1920)

ühel suurel rahvakoosolekul: „Riistiusk on oma aja juba äraelanud, nagu iga elus olemus, ja kaob paratamata ära. Ürgem edwistagem ka mitte algriistiusuga, nagu oleks sealt sotsialism wäljaarenenud, sest sotsialism on igatepidi wastolus riistiusuga.“ — Marxist, Engelsist j. n. e. kuni Hierlini on terwe rida lülisi, ka praktilise sotsialismi alal. Wiimase mõjurikkad esitajad olid omal ajal Bebel ja Liebknecht. Bebel on arwamisel, et sotsialismi ja riistiusu wahelord on kui tuli ja wesi; Liebknecht jällegi, et riistiusku wõib täitsa rahule jätta, küll ta uues ilmakorras iseenesestki elimineeritud saab. Liebknechti arwamist jagab üks praeguse aja juhtidest — Bernstein. — Pautsky waatab riistiusu peale küll kui sotsialismi primitiivse kaju peale (ta on selle küsimuse kohta ühe suurema töö kirjutanud); erakonna päewa peal Galle aga seisib ta ihu ja hingega selle poolt, et igasuguse usu wastu wõitlema peab. August Erdmann ütleb, et riistiusk on sotsialismi takistaja; loodusetähelepanemine, kunst, loodusemaitsemine on tõblisele kõige parem usu asemele wõtta. — Johann Most lisab weel põhjusena seda juurde, et piibel kõige alatum häbiraamatutest on, — sellepärast maha kõigega, mis seda meelde tuletab. Ja Rosinsky, üks sotsialistilistest ajalooteadlastest ütleb otsekohe: Sotsialist olla tähendab antikristlane olla! —

Kannatlikum riistiusuga näib Erfurti programm 1891. a. olema oma 6-ma nõu-

dega: religioon olgu eraasi. Pealt näha paistab, nagu ütleks see punkt teatud erapooletust usu kohta välja. Koguni katsuvad mõned näidata, et sotsialism sellega usuelule head soovib, teda nii kõrgeks peab, et ta seda profaneerida ei taha! — Tõelikult on küll asjaolu nõnda, nagu sotsialist Anton Dendrich seda karakteriseerib: Erfurti programmi 6-mat punkti — religioon on eraasi — ei tule nõnda mõista, nagu oleks usk kõige kõrgem asi sotsialdemokraatiale olnud, vaid nõnda, et ta vastu kõige suuremat üksluisust ja waenulikkust ülesse on näidatud. — Muidu plüüab sotsialism ju kõike sotsialiseerida, — ainult usuelu ja selle avaldusi lubab ta eraasjaks jätta! Mitte, nagu suur usuteadlane Schleiermacher arwas, et see usule ja selle edene- misele hea saab olema, vaid küll selles mõttes sai usk eraasjaks tembeldud, et ta sotsialistlikes orga- nismis enam mitte elujõuline ei tohi olla. Ja mis üleüldiselt usu kohta ööldud, see iseenesestki aru- saadawalt ka eraldi ristiusu kohta. See erapooletus on siis dieti surmasoowiw waenulikkus, nagu need sotsialistide juhtidest, kes õiglaselt ja otse- koheselt töötawad, ka ise tõendawad.

Ometegi, selle waenulikkuse peale waatamata, kaswab päew päewalt sotsialistide juhtide seas nende arv, kes äranäewad, et sotsialism tühjusesse ära- kaob, kui ta mitte waimliselt ennast ei uuenda ja täienda, nõnda siis uusi elementa enesesse vastu ei wõta. Ehk küll huvitaw oleks neid liikumisi

wähgegi ligemalt tähele panna, wiiks see meid jiski
siin kohal meie ülesandest kaugele. Olgu siin kohal
nii palju võimaldub, et:

1) On hull sotsialismi juhtisi, kes sotsialismile hukka-
minemist kuulutawad, kui ei suudeta sotsialistlist
materialismi idealismiga läbiimbutada.

Hurwitaw tüüp on siin radikaal-sotsialist *Vander-
dau er*, kellel praegusel ajal kõige suurem mõju
revolutsionäärse waimlise nooresoo peale on.
Misjulguse jõuga katsub ta nooresoole edasi anda
oma usku waimu sisse, oma plüüdeid materia-
lismi elustada sellega, et ta kõige pealt töölise
waimu tarwiduste peale rõhku paneb! — See on
jääs üleüldine idealistiline liikumine sotsialismis. —

2) Sotsialistide juhtide hulgas leidub juba ka palju
neid, kes seltsimehi tõsiselt hoiatawad usuvastase
propaganda tegemise eest (näituseks *Paul Kampf-
meyer*, Münchenist).

3) Edasi kaswab igapäewaga noorsotsialistiline wool,
mis tingimata usulist-kõlblist joont
sotsialismiga ühendada tahab. Siin võib kolme-
sugust püüet märgata:

a) üks katsub näidata, et sotsialism iga-
suguse usuga ühendatav on;

b) teine katsub leida sotsialismi jaoks eraldi
uut usku ja kõlblust;

c) kolmas katsub sotsialismi ühendusesse
wiia nimelt ristiusuga ja neid
äralepitada.

Meil on tähtis kolmas püüe. Siin on jällegi mitmesuguseid astmeid leida. Ühed juhtidest waa-
tawad sotsialismi peale, kui ristiusu kõrgema arene-
mise astme peale (Tillich). Teised näitawad, mis
ristiusk sotsialismi edenemisele on teinud (Kampf-
meyer) ja et seda, mis ristiusus elulist, võib otse-
kohe jällegi uuesti omaks wõtta. Kolmandamad
wiimselt (näituseks Anton Fendrich ja teised) loewad
ennast täielisteks kristlasteks ja näewad sotsialismi
wõidule peasemise teed ainult sotsialismi ühenduses
ristiusuga. — Suwitaw on, et Badeni sotsialdemo-
kraatide juht Dr. Eduard Diez nõnda kaugele
läheb, et ta hüüab: teie waimulikud — astuge
sotsialdemokraatia erakonda; teie sotsialistid —
astuge kirikusse! Saksamaa esimese parlamendi
liikmed pidiwad tänawu suwel muu personaal-teadete
seas ka oma konfessiooni üles andma. Sotsialdemo-
kraatidest tähendasiwad endid 17 kui ewang.
lutherlast, 7 kui katooliku kiriku poole-
hoidjat ülesse. See on ka ajamärk!

Kokkuvõttes peame ütlema: sotsialdemokraatia
juhtide ja manifestide järele otsustates ei pruugi
need kaks liikumist, sotsialism ja ristiusk, teineteise
wastu mitte põhjusmõtteliste wastastena seista.
Magu igasuguses woolus: kapitalistlikes, kodanlikes,
monarhilises j. n. e. esitajaid ristiusu poolt ja ristiusu
wastu on, nõnda oleks see ka sotsialismis.
Midagi iseäralist ei oleks sellega sotsialismi wah-
korras ristiusuga olemas!

Meie rääkisime seni sotsialismi juhtivatest isikutest. Aga rahwa hulgad? tööliste parved? Mis sugune on sotsialistlike kaldumuste ja waadetega masse wahelord ristiusuga?

Kui kirikuteest walmis on tehtama rahwamajasi, kus sugugi kõneleda ei tohi usust, rääkimata ristiusust, siis ei anna see mitte ristiusu sõbralikkuse kohta tunnistust. Võiks ütelda: sotsialistid on kiriku vastu, mitte usuawalduste vastu. Aga see ei ole mitte loomulik wahelord: ühelt poolt usu vastu olla sõbralik ja teiselt poolt tema välispidise kaju vastu olla radikaal waenulik! — Kui sotsialistlikel koosolekutel tihti peale pöhitoon walitseb: *écrasez l'infame* (häwitage häbemata ära — nimelt kirik), wiskake see wana raud ära, siis ei ole see mitte ainult kiriku kui asutuse, waid ka ristiusu enese vastu awaldatud. — Kui Peterburis sammas awalikule platfile ülesse seati pealkirjaga: usk on rahwaste oopium, siis oli see sammas osalt suurte ringide waadete kehastaja. — Kui suured hulgad sotsialistlike sisuga laulusi, mis kiriklike laulude paroodiad on, heameelega laulawad, siis ei ole ka see mitte ristiusu poolehoidmise märgiks, sest ristiusu sõpradele on niisugused inetumal wiisil ümberwalatud kirikulaulud walusad kuulda. Ja seda teawad ka sotsialdemokraatlaste hulgad väga heasti! Kui sotsialdemokraadid ütlevad: meil ei ole aega

usu jaoks, meie usk on töö! meie usk on: loodus, warandus, teadus; kui nad oma uuteks ja ainumateks piibliteks loewad raamatuid nagu: Büchneri „Jõud ja ollus“, Strausfi „Wana ja uus usk“, Haeckeli „Maailma mõistatus“, siis tahawad nad ka sellega tõesti näidata, et neil endise piibliga ja sealt seest wäljawoolawa ristiusuga midagi ühist ei ole, ja et nad ei tahagi, et neil ühist oleks! Olgu nimetud siin ka see surwe, mida seltsimehed nende peale awaldada katsuwad, kes kirikuga ühenduses; ka, et sotsialistline ajakirjandus suuremalt jaolt usuwastane!

Ühe sõnaga — kümned tuhanded sotsialistidest ei tee enam ristiusuga tegemist. Mitte aga ainult seda: nende üksluisuses on põhitooniks waenulikkus tema vastu.

Agas kas see suurte ringide waenulikkus ristiusu vastu sotsialismi loomu kohane on? Wõi on ta ainult kurb kaasnähtus ja kui kaasnähtus mõõdamine wäärnähtus?

Siin wõiks ühelt poolt tähele panemist juhtida selle peale, et mitte ainult sotsialistlikes ringides ja hulkades heatahtelikus usu vastu ei puudu, waid leigus ja tuimus on wahel üleüldine nähtus, ja leigus ja tuimus on ristiusu suurem waenlane, kui teatud ajal esile ilmunud terawus. Niisama wõime ütelda, et tihti peale kodanlikes ringkondades leidum ja wäljääõõldud waade: ristiusk on tarwis „massede“ instinktide reguleerimiseks, on ristiusule

tuberklite sissepritsimine; tuberkuloose on aga üks kõige suurematest elu vastastest.

Teiselt poolt peame meie järgmisi tööolusi tingimata filmas pidama, kui meie sotsialistlike tööliste hullkade seisukohta ristiisu vastu õieti hinnata tahame:

- 1) Dige suur arv sotsialistlike wanemaid lastewad koolides oma lastele usuõpetust anda.
- 2) Sotsialistlikes ringides on kiriklik laulatus ka seal weel pruugiks, kus ammugi juba võimalik kodanlikel wiisil abiellu astuda.
- 3) On olemas tööliste majasi (Brüsselis näituseks), kus Kristuse kuju esimesel rinnal.
- 4) On olemas kogudusi sotsialistlike rohkearwuliste hullkade (Helweefias, Berliinis).
- 5) Ehk küll tööliste koosolekuid on olnud, kus kümned tuhanded tööliised Jumala „maha“ on hääletanud (kätte üles tõstmisega), on aga seal kõrwal sotsialistide tööliste koosolekuid peetud, kus suure huiwitusega ristiisu probleemide harutusest osa on wõetud positiivses mõttes.
- 6) On hull registreeritud sotsialista, kes ühes ka kiriklike koguduste liikmed.

Kui meie siin filmas peame weel seda, et hari-likult juhid hullkade waateid ja soowisi tabada püüawad, ja et wiimasel ajal sotsialistlikud juhid kõigewähemalt Belgias, Hollandis, Saksamaal j. n. e. rahwa koosolekutel suure tõsidusega usulisi probleema

käsitavad,*) siis niisugune leht, nagu „Vorwärts“, pühendab juba suuri artikleid usuliste küsimustele; pealegi leiame meie sotsiaaldemokraata wabandamas, et nad ristiuse vastu waenulikud, see waenulikkus olla kodanlise kultuuri pärandus; wõtame siia juure veel noor-sotsialistlise liikumise, kes kõhuküsimusest hinge-küsimuse teha ja ewangeeliumi proletariaati, proletariaadist inimkonda kanda tahab, — siis peab jällegi ütleva: paljude hullade praktiline olek tänapäew kõigewähemalt ei lase mitte järeldada, et sotsialism ja ristiust iseenesest juba heterogeenilised elemendid on, nagu peaks tööline iseenesest juba tingimata ristiuse waenlane olema. — Olgu siin kohal veel tähendatud Martin Raade poolt ettewõetud samm peale. Ta saatis töölistele wälja küsimuse lehed Jeesuse kohta. Suurem jagu töölisi waatas nendes wastustes, mis mitte sunnitud ei olnud ju teatud mõttes andma, Jeesuse peale, kui „oma mehe“ peale. „Kui ta täna elaks, siis saaks ta niisama tagasiusatud ja wihatud, kui sotsiaaldemokraadid.“ „Ta oleks, kui ta täna elaks, tõesti meie esitaja“ j. n. e.

Kuidas on niisugune mitmesugune wahetord ristiusega nii sotsialistlike juhtide kui ka sotsialistlike massede poolt võimalik? Kas põhjeneb see ehk lihtsalt selle peal, et inimene ei saa nii kergesti

*) Solingenis oli koosolek, usu küsimuste üle. Üks iseseisew sotsialist ütles seal (ja teised ühes nõus): „Ma tunnen Prantsusemaad, Itaaliat ja teisi maid; üht ristiuse waenlast ei ole ma mitte tundma õppinud“ (Merz).

wanast harjunud asjast lahti, ja pilgutab weel filmi lapsepõlwest tuttawaks saanud ewangeeliumile? Wõi on wõimalik sotsialismi poolehoidja ja ühes ka ristiusu austaja olla? Ehk põhjened sotsialistide waen mitte sotsialismi enese waenus ristiusu wastu, waid selles, mis ka paljust teisu, mitte-sotsialista, laseb loiult, ja osalt ka waenulikult, ristiusu wastu olla; waenulik olek mitte siis ilmawaate põhijoontes waid üksetu südame seisukoha wõtmises ja iseäraldustes? Wõi on süüdi ehk selles waenus ristiusu esitajad? Wõi nõuab sotsialistlik ilmawaade tõesti waenulikkust ristiusu wastu, ja need sotsialistid, kes seda ülesse ei näita, waid ümberpöördukt, sõbralikud ristiusu wastu on, et need ei tea, mis nad tahawad: tahawad küll sotsialistid olla, peaksiwad sellega ka sõda ristiusule kuulutama, — aga on mingijuguse arusaamatuse pärast weel ristiusu poolehoidjad? Wõi katsuwad koguni omas arusaamatuses sotsialistlikult ilmawaadet segada sellega, et püüawad uuesti ristiusuga teda ühendada, nagu noor-sotsialistiline liikumine seda teeb?

Nagu uäeme, ei wõi sotsialismi ja ristiusu wahetorda mitte juba lihtsalt sellega ära otustada, mis ühed wõi teised juhid wõi rahwahulgad selle kohta arwawad, waid see küsimus nõuab nende tahe wõimsa waate olukohast läbiharutamist.

Oleme meie aga ülewal pool sotsialistide juhtide ja hullade arwamisi ja waateid ristiusu kohta kuulnud, siis on pärastiste harutuste pärast huwitaw teada

saada, kuidas ristiusu esitajad ja ringkonnad, kes ennast ristiusu eelwõitlejateks peavad, sotsialismi peale vaatavad. Statsume sellepärast enne, kui meie sotsialismi ja ristiusu wahetorda nendes peituwate immanentsete ideede tõttu ära määrata püüame, omale ülewaadet muretsema ristiusu esitajate waadete kohta sotsialismi üle.

4.

Ujaloolise ristiusu seisukoht sotsialismi vastu on õige mitmesugune.

Wastat 30—40 tagasi oli ristiusu esitajatel ainult üks waade sotsialismi kohta: ta on neile weriwaenlane. Weel 20 aasta eest kirjutas üks protestantline õpetaja: „Sotsialism tarwitab kõiki kuradlikkusi abinõusi selleks, et ristiusult hinge wõtta.“ Muudugi ei wõinud niisuguse waate juures sotsialismi kohta leplikust wahekorrast nende wahel wõi sõbralikust olekust sotsialismi vastu juttugi olla. — Sel korral paistis igale ristkõnimehale, kes seda tahtis olla ja selleks tahtis jääda, wõimata olewat ühes ka sotsialist olla. — Kas mitte sellekordne sotsialismi kuju ise nende waadetele põhjust ei annud?

See waade maksab mitmeti weel tänapäew. Ühed näewad sotsialismis antikristust ja on walmis sotsialismi tagakiusamisest ja allasurumisest osa wõtma. Teised hindawad seda leplikumalt: ta olla ainult märatsewat iseloomu eneses sisaldaw efektiivne õpetus. Kolmandamad jätawad seda liikumist

rahule, ennatst rahustades ja waigistades ütelistega: ristiusul ei ole mingisugust tegemist seltskondlise ja majanduslise korraga, see wõib kujuneda, kuidas ta kujuneb; ristiusk asus küll siia maailma, aga ta on üle selle maailma; Jeesus ei ole majandusliste ettekirjutustega ja korraldustega tegemist teinud jne. Aga kõige selle juures armawad nad, et õige, tõsine ristiinimene wõib ainult kodanlistest ringidest, rühmadest osawõtta, ainult kodanlist poliitikat teha. Ja nagu see scnni on olnud — ongi ristiusu esitajad suuremalt jaolt selle järele ka käinud. On ju küll katjunud mõned, näituseks Stöcker, Naumann, ka sotsialismi esitajatega ühes minna, aga see katse lõppes wastastikkuse wõitlusega kuni wiimase wõimaluseni.

Kuid ütelda: ainult nõnda, nagu ülewalpool ettetoodud gruppede waated on, on weel see ka tänapäew, on kaugelt ekslik. Ümberpöördukt — ristiusu ringkondades on püüet märgata sotsialismist õieti aru saada, teda õieti hinnata ja ka tema eest wälja astuda.

Sakatakse rõhutama, et ehk küll Kristus ei ole majanduslisi ja seltskondlisi korraldusi loonud, siis peituvad nad ometigi tema õpetuse sees, nad on tingimata konsekwents sellest. Kristus tahtis kõik uueks teha: ta asutas Jumala riigi, kus kõik mennad, kus teineteist teenitakse! Sakatakse enam ja enam arusaama, et ehk küll Kristus ütelnud on: mis kasu on inimesel sest, kui ta kõik maailma wõidak, aga kahju

teeks oma hingele, siiski tuleb kõige pealt seda „maailma“ radikaalselt ümbermuuta, „selle maailma“ korda ja tema seltskondlist ülesehitust põhjani uuendada, kui asi ja aeg nõnda kaugemale meid on viinud, et just see maailm ise, teatud seltskondline, majandusline kord inimeselt tema hinge rõõmib! Mitte ainult, et see Kristuse waimus oleks olemat, waid see oleks otsekohe Kristuse käsk! Ja nõnda, nagu ristiniimesed juba siin m a a p e a l igawese elu omandamisega peale peawad algama, peab neil tõsi taga olema, et m a a i l m kord Jumala riigi kohaks saaks, kus Jumal tõesti isa ja meie iseksiks — wennad, õed!

Nii leiame meie laias maailmas praegusel ajal juba palju ristiusu esitajaid, kes ühes ka arwawad, et nad wäga heasti sotsialismi poolehoidjad ja tunnistajad wõiwad olla. Ühed nendest näewad sotsialismis „liikumist Jumalast ja Jumala juure“ (Stutter juba ligi 20 aasta eest), „Jumala häält, mille läbi Jumal-meiega räägib.“ Teised ütlewad: sotsialismis on ristiusule uus algus antud, alles sotsialismi woolu kaudu tulewad algristikoguduse suured aated jällegi kirikliste kiviuhjade alt ilmsile (Ragaz, Maurenbrecher); sotsialismi wool oleks usu lahu wool; temale wõiks ette heita ainult küll seda, et ta kiriklik ei ole, aga mitte, et ta kristlik ei ole! Kolmandamad lähewad weel kaugemale ja püüawad näidata, et sotsialismi kaudu püüab ristiusu aade kõige suuremat kehastamise tippu esile luua (Tillich,

Mennike, Dehn). — Kuna enne, pärast pikka kahtlemist ja suure kartusega juleti küsima hakata kristlikkutes ringides: kas ristiinimene võib ühes kaotsiaaldemokraat olla? seatakse nüüd küsimus suure kindlusega ja teadmuslega nii ülesse: kas ristiinimene mitte ei pea ka ühes kaotsiaaldemokraat olema? Või rõhutada, et ristiuskü tema täiuses tunnistada võib ainult tähendada: kaotsialismi omaks võtta!

Eh! on huvitav siin kohal küsida, mis kaotsialismi esitajad niisugustest, kaotsialismist waimustatud ristiuskü esitajatest arwawad? — Kerge neil ei ole; nende peale waadatakse osalt kahtlewalt, osalt waeulikult. Nad on tihtipeale kahe tule wahel. — Hjeloomustaw on ühe Württembergi kaotsiaaldemokraatide eestwedaja ütelus Württembergi kaotsiaaldemokraatidele õp. Blumhardti üleastumise puhul kaotsiaaldemokraatide rühma: „Seda Jumalat, kes oma usklikkudele ilmutab, et nad kaotsiaaldemokraatideks saama peawad, seda võib eh! weel sallida.“

Nagu näeme — nii nagu ajaloolise kaotsialismi wahelord ristiusküga, nii ristiuskü wahelord kaotsialismiga on õige mitmekesine ja kirju ja liigub eitawa ja jaatawa äärmuste wahel.

See wäikene ülewaade ristiuskü esitajate mitmesuguse seisukoha wõtmise kohta kaotsialismi wastu wiib meid niisamuti, nagu meie seda p. 3 nägime, küsimustele: kas on eh! see mitmekesisus seletatav ainult arusaamatuse, selgitusetuse, isikliku sümpaatia

läbi, wõi lubab asi ise mõlemad olla: hea sotsialist ja tubli ristiniimene? Kas ristiusk ja sotsialism? — nii siis mõlemad; wõi: ristiusk ehk sotsialism? — nii siis ainult üks nendest.

Seega astume meie oma aine ideoloogilisele harutamisele.

5.

Et selle ülesseseatud küsimuse peale õiget wastust leida, selleks tuleb küsida: mis on õieti sotsialism ja mis on ristiusk?

Kas saab selle peale wastust anda?

Peab ütleva, et see kerge ei ole, sest et arusaamine mõlematest nii mitmesugune on. Siiski teatud jooned wõib kindlaks teha. Pealegi tahawad nii sotsialism kui ka ristiusk elulised nähtused olla. Elu tarwitab omale juhtisi. Meid on nii ühel kui teisel woolul olemas, ja see teeb meile õige, enam vähem kindlama arusaamise nendest hõlpsamaks. Üheltpoolt on õiksugused sotsialistlikud woolud ühenduses Marxiga; teiselt poolt toetab ristiusk ennast Kristuse isiku peale.

6.

Mis on sotsialism?

Erfurti programmis on marksiismi põhimõtte ja nõue nii kokkuõdetud: kapitalistlike eraomanduse (maa, kaewandused, tooresained, tööriistad, masinad, liikumise abinõud) muutmine seltskondlikeks oman-

duseks, ja warade produktiooni ümbermuutmine
 sotsialistiliseks — seltskonna jaoks ja seltskonna läbi
 ettemõetud produktiooni teel. — Arvamine on
 see, et majandusliste tegurite järele kujuneb terve
 inimesesoo edenemine. See edenemine on seni
 kapitalistlikes mõttes olnud, see tähendab: waran-
 dused on kontsentreeritud olnud üksikute isikute,
 üksikute ringide, klasside käes; need on võinud
 sellepärast hõlpsasti ja lõbusasti elada; nad on
 waimliselt võinud endid arendada; nad on produt-
 seerinud peaaesjalikult ainult niisugusi asju, mis
 kapitalistlikele mõnusesitele wastawad, kuna tööliised
 sellest osa ei saanud. Wiimased pidid rahul
 olema leiwa koorukestega ja kultuurraasukestega,
 mis kapitalistide laualt maha langes. — Oli turu
 saadustega täidetud, tuli tööstuse kriis. Selle all
 kannatasid kõige pealt tööliised, keda hulgana töö-
 kodadest lahti lasti ja kelledele sõbraks nälg astus.
 Sest ehk küll turu nende eneste poolt produtseeritud
 saadustega täidetud, ei olnud neil, üheltpoolt, wõi-
 malik seda muretseda, sest et neil ei olnud kõige
 töö peale waatamata warandust, ja, teiselt poolt, on
 suurem jagu produktidest ju elu mõnusesuse jaoks,
 luksusartiklid!

Siit siis nõue ja siht: ühiskonna oma peab kõik
 olema. Ühiskond teeb tööd ja ühiskond maitseb oma
 töö wilja.

Kaswab nõnda jõukus, — on võimalik ka töö-
 lisel ennast teadusele ja kunstile pühendada.

Sellepeale vaatamata, et ühed ütlevad: selle sihi kättesaamine peab ainult orgaanilise arenemise teel sündima, mille puhul erakapital aegamööda saab ühiste ettevõtete läbi välja tõrjutud; teised: on tarvilik selleks proletaarlaste diktatuuri maksmata panna, nõukogude süsteemidena; kolmandamad: peab terweid seltskonna hulka lihtsalt ärahävitama, sest et kapitalism nagu wäija-tõbi ennast sügawasti sisse on söönud, kus ainult kare ja werine operatsioon ehk weel peasta wõib; — nende mitmesuguste waadete peale vaatamata abinõude suhtes, on lõpu siht üks, nimelt: kapitalistlike ilmakorra purustamine!

Selle sihiga käsikäes käis nõue piiratud töbaja, suurema palga j. n. e. kohta; kaswas arusaamine proletaarlaste solidariteedi, ühise klassiwõitluse, rahwusliste waheseinade, ka osalt perekonna korra ignoreerimise tähtsuse sisse. Ges aga heljus siht: õnnelik, kus kõiki igal ühel küll (olgu see ühetaheliselt, wõi oma töb kohaselt, wõi oma tarwiduse järele), kus kõik töölised üle terve maailma ühise solidaarsuse tundega ühendub kui wennad! —

Õuna sotsialism enne muud ei olnud, kui marksiism; marksiism aga omalt poolt — ajalooline materialism, ilmub tänapäew sotsialism hoopis teistsuguse põhjendusega esile. Gespool nimetud Gustav Landauer, kes marksiismi „meie aja katkiks“ ja „igasuguse sotsialismi needmiseks“ nimetab, ei rõhuta mitte kõigepealt majandusliku olusi, nagu oleks need ja nende korraldamine kõige

tähtsam, waid — töölise hinge ja waimu! See on temale kõige juurem! — Siit väljamineks asub ta ka kapitalismi küsimuse juure. Kuna dogmaatiline ja parteipoliitiline sotsialism dieti muud ei ole kui puhas materialism ja seisukorra loomine, kus kapitalistlike klassi asemel proletaarlaste klass walitseb; jõukate egoismi asemel massede egoism; kapitalistlike ühenduse asemel proletaarlaste solidariteet, millega eemale heidetakse mitteproletaarlasted, — on modern sotsialism tõusnud suureks protestiks kapitali- ja masina- hingeta ajajärgu wastu! Modern sotsialism wõitleb selle wastu, et tööline on asjaks, tööloomaks! Ta saab aru sellest juurest igatsusest, mis töölise rinnus on oma enese kindla kodu järele; et teda mitte ainult siis ei saaks tarwitud, kui teda tarwis ja tal jõudu, ja siis täna wale wisatud, kui teda tarwis ei ole ja wanaks on jäänud! Ta tunneb seda töölise nõuet, et temaga kui inimesega ümberkäia tuleb, et tema peale mitte ei waadataks kui riista peale, kes aitab teisele wara muretseda, elu mõnufaks teha, waid et tema isiklisest wäärtusest, inimsusest arusaadakse!

Siit väljamineks, töölise hingeellu tungides, saame meie aru, kui modern idealistline sotsialism omale ülesandeks seab aja ja olukorra eest wõidelda, kus inimesed mitte asjad, waid waimlised olemused on; kus mitte mammon kõiki liikuma ei pane ja kus mitte mammonat ei jumaldata, waid kus

mammõn kõige inimese sügavate waimu omaduste teenistusesse on pandud; kus üks ring wõi klass teisa mitte nõnda alla ei rõhu oma mõnufuste tagaajamise puhul, et teised oma inimlise wäärtuse ära unustama on sunnitud igaweses mures leiwa tükkese pärast; kus ühed teise töödudu oma kasuks ei eksploateeri, waid kus inimesed, teine teist teenides, wennalikult ühiselt töötawad. See ei ole mitte enam ühe proletaarlise klassi ainuwaltsew egoism, see on juba terve inimkonna sotsialistline idealism!

Arusaadam, et see püüe: rõhutud rahwa hullkade wiltsat seisukorda wähendada, inimlist wahkorda teine teise wahel luua; et see arwamine: meie jõuame niisugusele maapealsele seisukorrale ligemale, niisugusele tulewiku riigile, kus mitte kõigepealt see asjaolu peasa ei mängi, et igalühel palju wõi ühepalju maitsta on, waid et kõik endid siin kui teine teise elust osawõtjad teine teise jaoks töötajad tunnewad olewat, — et nii üht kui teist suure waimustusega terwitakse, suure jõuga kuulutakse, et nad terwele sotsialistlise liikumisele usulise märgi peale wajutawad! Niisuguse aja ja seisukorra ootamine on ju tulewiku asi, ei ole ju mitte puht-mõistluslikult põhjendatud — sellega siis kannab usulisele liikumisele omaseid joona! — Ja et kiriklikelt esitatud ristiusk mitte niisuguse elementaarse jõuga ja mitte nii tõsiselt tõblise seisukorra peale ei mõtelnud, astus paljudele sotsialism religioonina risti-

usu asemele. Ühelele kui vastand, sest ristiusu
 ehitajad ja ringid mõtelda enam nende peale, kellel
 on ja kellest saada; ristiusu ringid kaitsta waadet:
 mis on olnud — see peab jääma; ristiusu ringid
 on rikkad, nad on sünnud ja joonud; ristiusu
 trööstida ainult südame rahuga, pattude andeks-
 andmisega, armastava meelsusega ja taewalik-
 tulewase riigiga, mitte aga: wäega, töölisele kodu
 ehitamisega ja loomisega, armastuse teoga (see
 armastuse tegu, mida ristiusu ehitajad — ja see
 olla ju ristiusu! — ülesse näitawad, olla ainult
 „leiwaterakesed“ bursuide lauvalt) ja maapealsete
 olude teiseks korraldamisega! — Teistele aga sai
 sotsialism ristiusu kõigekõrgemaks awalduse kujuks,
 tema tipuks, mis fenni kirikliste ja kapitalistliste
 woolude pärast esineda ei wõinud, mis aga nüüd
 nähtawale on tulnud. —

Arusaadaw, et nende kahe sotsialismi äärmuse
 wahel: marksiistilise, dogmaatilise, ajaloolise ja sennise
 parteipoliitilise materialismi ja noorsotsialistilise, religi-
 öösliliku iseloomu kandwa idealismi wahel palju
 wahendawaid lülisi on. See teeb sotsialismi ja ristiusu
 wahekorra hindamise raskemaks. Pealegi peame algu-
 sest peale üht asja terawalt meeles pidama, nimelt
 seda, et sotsialism ei ole, nagu nägime, mitte
 ainult teatud majandusline kaju, waid
 ta on ühes ka filosoofiliste ja religi-
 öösliste elementidega läbipõimitud
 ilmawaade.

Uga mis on ristiusk?

Ristiusk on see, mida Jeesus oli.

Mis tahtis aga Jeesus?

Mitte kõigepealt majanduslist reformi. Ristiusk on esimesel joonel religioon. Tema tahab kõigepealt näidata, kuidas inimene kõige kõrgemale täiussele ja õndsusele jõuab! Seda sel teel, et inimene õigesse wahetorda selle waimuga saab, kes kõik juhatab ja kannab; et inimese sisemine elu rahu leiaks Jumalas; et inimene ennast tunneks kui halastaja Isa laps olewat!

Seda esimesel joonel! Kõik muu sai Jeesuse poolt teisele joonese asetatud, olgu see kultuura või sotsiaalne küsimus; olgu see teadus või kunst! — Mitte selles mõttes, nagu oleks nad ilma positiivse väärtusetä, waid — et nad teise järgu tähtsusega on!

Jeesus uskus, et pea aeg tuleb, millal niisugune seisuford nähtawale ilmub, kus Jumal — kõikide isa; inimesed — kõik tema lapsed! Jumal ise saab seda riiki läbi wiima, seal juures kõiki maapealset elu uueks luues. Sellesse waimlisesse riiki võib iga üksik ka ainult Jumala armu läbi saada, Kristuse kaudu.

Mitte aga ainult ei ole inimese ülesanne: ise plüüda sinna sisse saada, waid ka kõiki teisi katfuda Jumalale mõita.

Selleks nõudis Jeesus inimestelt, et kõrvaldatud saaksid kõik jõud, kõik seisukord, mis nii ühte kui teist segaks.

Isaäranis nägi ta hädas, viletsuses, mures suurt takistajat. Kõige suuremat aga *m a m m o n i s m i s*. Viimane on Jeesuse arvates niisugune jõud, mis hädawaerwalt lasseb inimest Jumala riiki saada. Et saa teenida mammonat ja Jumalat!

Siit järgneb iseenesest, et ristiusul ei ole ükskõik puhas, misuguses hädas või viletsuses keegi viibib ja kuidas mammon oma raudsed küüned inimese ja seltskonna ellu vajutab, — waid Kristuse nõude järele tuleb kõik neid takistusi radikaalselt kõrvaldada, et inimesed Jumala tahtmise järele elada võiksid ja endid rahulise südamega oma Isa lapsed tunneksiwad olemat; et kõik maailm tunneks Jumala au ja kõik „liha“ — see on kõik materia, nii siis ka teatud majanduslised olud, oleks tema waimu awalduse kuju!

Kuna siis ristiusk esimeses joones küll wastust annab elu wiimaste küsimuste peale, nimelt elu sihi ja tõelikkuse mõtte peale, kuna ta teadmust eneses sisaldab, et Jumal ise wõimsa käega meid selle sihile, oma riigile, lähemale wiib, — wõtab ta, ja ta on sisemiselt sunnitud seda tegema, seisukoha ka majandusliste probleemide kohta. — Küll ei ole Kristus kindla ökonoomilise programmiga esinenud, aga ta on ristiusuga algusest saadik ühes ka kõigile südamepeale pannud põlewa küsimuse: „Kuidas pean ma ja wõin ma teisu nende hädast

aidata?" — Ja et see sotsiaalse probleemi sisu on — wäljaaidata ligimist hädast —, siis on ristiusk sellega ka algusest peale sotsiaalse sisuga ja wäärtusega awaldus olnud. Mitte ainult seda, waid: kõikide sotsiaalsete ja sotsialistlike olude- ja seltskondlike korra muutmise programmidega wõrreldes on Jeesuse ja sellega ühes ka ristiusu eeskawa kõige sliigawamalt radikaal; ta tahab seltskondlist korda, terwet ilma, läbi ja läbi „uueks teha.“

Kristus ise on abinõusi näidanud, millega sotsiaalsed probleemi lahendamata peab. Need on: armastus (armasta teist kui iseennast; mine ja tee kui samariitlane, kes ka oma kapitali kulutas wõera peale); töö ja teenimine, kui ise- enesest mõisteta järeltus armastusest; enese ärasalgamine, walmisolemine oma mõnusest, oma tulu ohwriks tooma ligemise kasuks. — Jeesus läks ka selles asjus nõnda kaugemale, et ta ennast risti lasti lüüa, et aga teisu hädast wälja aidata! — „Ta on alati teisu aidanud!“ ütlesiwad tema waen- lased Kolgatal, küll pilgates, aga tõde tabades. —

Meie peame selle lühikese meeldetuletusega ristiusu kohta leppima. Ma usun, ta annab meile üle- üldise ettekujutuse sellest, mis ristiusk olla tahab.

8.

Küsimine nüüd: On ristiusul ja sotsialismil midagi ühist olemas, wõi mitte midagi?

On neil ühiseid kokkupuutumise platforma, või on nad teine teisest eemalseisjad suurused? Või on nad koguni identilised, ühesarnased üksused?

Formaalselt on ju palju ühist olemas. Zuba selles, et sotsialism tahab inimeste häda kõrvaldada ja ka paljudele religiooniks olla; ristiusk on religioon ja tahab ka inimeste viletsat seisukorda lahendada.

Aga sisuliselt?

Väheme nii ühe kui ka teise woolu lõpusihist välja. Sotsialism räägib waimustusega tulewaseft paradüüsi, ilusast maailmlisest internatsionaalseft riigist, kus ükski klass teineteist ei rõhu, waid kus kõik rahuliselt ühesuguselt elumõnusi maitseada wõiwad. Jeesus oli ka täis leegitsewat, loitwat lootust tulewiku riigi, Jumala riigi kohta. Kuid sotsialismi lootus käib maa pealse õnneriigi kohta; inimesed saawad seda ise kätte: arenedes, teaduses ja tehnikas täienedes, oma nõuga ja jõuga muutub see lootus tõeluseks. Ristiusule on Jumala riik üleilmiline, transcendent, igawese õiguse ja õndsuse riik, mida ainult Jumal ise oma hea tahtmise järele läbi wiia wõib, mitte aga inimeste tarkus ja jõud. Sotsialism tahab kõiki töölisti sinna riiki wiia kultuurilise ja majanduslise korra muutmise ja murdmise teel; ristiusu lõpu riik on aga religioöbõslik-eetiline riik: saadana wõim peab murtud saama; Jumal peab kõik kõigis olema!

Nende tulewiku riikide ja lootuste wahed on siis põhjapärased: üheltpoolt profaansed maised soovid, teiselt poolt üleilmlik taewalik lootusesiht!

Ja ometigi — ka siin palju ühist. Ühine on see, et 1) nii sotsialism kui ka ristiusk ootavad täiesti uut korda; 2) et see ootus praeguse korra põhjaliku ümbermuutmise teel sünnib; 3) et mõlemate lootused ülemõistuslikud, irratsionaalsed on, ja ütleme koguni utoopilised; 4) et mõlemate riikide asukoht maailm on. — Sest ka Jeesuse usu järele peab just see maailm radikaalselt muudetud saama, et ta Jumala tegewuse väljaks saaks. Mitte maa ei lähe taewa, waid taewas tuleb maa peale!

Mõiks ütelda ainult, et ristiusu järele tulewane seisukord kaugelt hiilgavam, utoopilisem on: ei ole häda, ei walu, ei surma enam. . . Meid ükstaspuht misjagune sotsialistline tulewiku riik elimineerida ei saa! Niikaugale inimeste eneste jõud, pealehakkamine, teadus ei wii! —

Mis on aga praeguse maailma wiletsa seisukorra põhjus? Miks ta ümbermuudetud, radikaalselt teiseks peab saama?

Sotsialism wastab selle peale ühel meelel: kapital ja kapitalistline kord — see toob palju häda, wiletsust, orjust j. n. e. enesega kaasa; tema walitusele peab lõpp tehtud saama, et kõik ühiselt elu mõnustest ja maitsemisest osa võiks võtta!

Aga ristiusk? — Tema on põhjuseks inimeste kaugelolek Jumalast, inimeste patt ja süü!

inimeste kurjus! See peab kaduma. — Miks on aga inimesed kaugel Jumalast? Sest et nad maailma ja seda mis maailmas on, rohkem armastavad, kui Jumalat. Ja mis on maailmas kõige suurema külgetõmbamisega magneet? Mammon! Nõnda siis raha, wara, kapital! — Tuletagem aga ainult meelde, kuidas Jeesus sajande sõnadega selle peale tähelepanemist juhatas. Mammon ilmub tema juures täiesti nagu personifitseeritud, ja ta jõud on ilmarvamata suur, nõnda et ta kurwalt ütlema peab: rikkad saavad hädawaewalt taewariiki! — Laseme ka korraldada mööda minna oma ees niisugused pildid, kui rikas mees ja waene Patsharus; wiimse kohtupäewa oma terawate sõnadega: „ma olen näljas olnud ... janus ... alasti ... wangis,“ — siis hakkame meie aru saama sellest, kui Kristus nõudis: mine, ütle lahti oma warandusest; müü kõik ära ja aita sellega waeseid. — See on sotsialismi teenus, et ta Kristuse eht proletaarlise tooni peale sellel alal tähelepanu juhtis. Lugege korraldada Luuk. 6, 20 järgm. 6, 24 järgm. Niisugusi kohte võime huljana ewangeliiumitest leida! Võtame siia juure neid ütelsusi, kus Jeesus kahe asja olemasolemisel isiklike omandusena üht ära käsib anda, kus Jeesus mitte ainult sisemist wabadust waranduse wastu ei nõudnud, waid ka välispidist, nimelt waranduse teistele andmist, — siis hakkame meie aru saama, miks paljud sotsialistid Jeesust esimeseks sotsialistiks peavad ja sotsialismis ristiusu awaldust, kehastust näewad.

Jällegi palju ühist! Ja meie peame siin kohal igatepidi rõhutama, et ristiusul ei wõi sotsialismi kui majanduslike kaju vastu midagi olla, waid ümberpöördukt, ristiusuga on palju idusi ja algusi selle kujule antud, nagu ka ristiusu lahkude juures sotsialistliked majanduspüüded ikka uuesti ja uuesti nähtawale ilmuvad! Kuid nõnda nagu tulewiku riigi juures, nõnda ka siin on w a h e olemas ristiusu ja sotsialismi wahel.

Sotsialism wõitleb kapitalismi vastu kõigepealt sel põhjusel, et ta ainult ühe jao inimestele, rikaste klassile elu mõnusi, haridust, õnne wõimaldab, suurem jagu aga on kapitalismi orjad! — Jeesus wõitleb aga mammonismi vastu, sest et ta südameid maailma külge koidab ja inimest Jumalast lahutab! — Seal on põhjus inimline, ütleme kas wõi eetiline; siin aga ulatab ta sellest maailmast wälja; ta on religioöüne! Sotsialismi juhib wõitluses kapitali vastu peaaasjalikult majandusline motiim; ristiusku tahab juhtida aga puhtusuline!

Agas nii sotsialismil on ja ristiusul peab olema sihiks: mammonistlike seltskonna korra häwitamine.

Kui meie siin kohal meelde tuletame seda, kuidas noorsotsialistline wool oma wõitlust kapitali vastu põhjendab, nimelt et praeguse oleku juures ta inimese, töölise waimu, töölise sisemist wäärtust, inimsuse tunnet tänapäew häwitab, maha tallab; kui meie filmas peame, et tööline tihti peale asjaks, tööloomaks, masinaks muudetud saab; kui ta hüüid=

sõnaks ikka rohkem ja rohkem saab: ka meie tahame
 inimesed olla! — siis näeme meie, kui ligidalt
 kõigewähemalt siin kohal need kaks woolu teine
 teisega kokku puutuvad! Sest igasugune seltskondline
 kord, mis inimest ei lase ennast inimesena tunda ja
 olla, on üheltpoolt loodusvastane, on aga ka
 sellele, mida ristiusk tahab, täiesti wastand!
 Ristiusu seisukohalt väljamineks võib ainult rõõmus-
 tada, kui arusaamine mammonismi hävitavast mõjust
 inimese waimlise arenemise peale kasvab ja selle mõju
 paralüüserimiseks jõudusi liikuma panna! Võpeb
 ka neosotsialism ainult üleüldisnimisusega — ega see
 wiga tee! Ristiusk peaks aga kõrgemat sihti silmi
 ees: waimu lennu võimalust kuni Jumala waimu
 sügawusteni!

Mill teel saab aga praegusest ilmatorrast
 tulewiku riiki, kus mammonismi ja kurjuse
 mõju hävitud?

Sotsialism ütleb proletaarlaste solidariteedi
 laudu; ristiusk — ligemise armastuse teel.

Pealt näha jällegi palju ühist! Sest mis on
 solidariteet? Ühtlus: üks kõige eest ja kõik ühe
 eest! Ühendus: organisatsioon on jõud! — Ja
 ometigi: palju, palju wahet!

Kõige muu peale vaatamata, seisab wahel juba
 felles, et solidariteedi tunne on ainult õigusetunne:
 kuidas sina minule, nõnda mina sinule! See tunne
 ei tea kohustusi, milledest õigusi ei järgne; see soli-
 dariteedi tunne teeb proletaarlastele kohuseks häwi-

tawat mõitlust pidada teiste, mitte-proletaarlaste, vastu; solidariteedi tunne ei lasse isikut mässest välja kasvada, vaid surub ta alla; solidariteedi tunne ei lasse rahvuslisi ja perekondlisi iseäraldusi nähtavale tulla, vaid nõuab internationalismi ja seltskondlist ühtlust.

Kristiusu ligemise armastus on aga hoopis midagi teist. Ta ei ole mitte ainult meesus, nagu paljud arvavad. Kui ta tõesti olemas on, siis on ta olemas ainult kui reaalne jõud, mis mõib enesest ja oma õigustest, oma kasudest ja oma varast, ja ka oma elust lahti ütelda teise kasuks; ta tunneb ka niisugusi kohustusi ligemise vastu, kust tal kasu loota või õigusi saada ei ole; ta kasvab vabalt, ilma partei sundmuseta ja on isiklik! Ta suudab teiste iseäraldustest aru saada, austab neid ja edendab neid! Ta on sellepärast ka nationaalne ja perekondline, ilma et ta seal juures pruugiks nationalistiline või kitsarinnaline olla. Ta ei saa vihast ja vaenust juhatud; ta on leplik ja kannatlik, ka vaenlase vastu.

Ka selles on sotsialistlike solidariteedi ja kristlike venna armastuse vahel vahe näha, et esimese tõukejõuks on „ühtlased välised huvid“, teise aga — Jumala armastus meie vastu, mis armastada kohustab ka siis, kui huvid täiesti teistsugused, ka vastuseisivad. Sotsialistline solidariteet lubab oma sihtide kättesaamiseks vägivalda tarvitada ja suuremalt jaolt näeb ta ainult revolutsioonis abinõu

oma sihtide kättesaamisel; kristlik armastus võtab alanduses Jumala käest, mida ta annab; tema abindud on: meeleparandamine, see on sisemine uuendus, ja palve — ühenduse otsimine algwaimuga, oma Isaga.

Juba ainult nendest ettetoodud mõtetest ja sõrblustest võime meie järeldada: kõige kokkupuutumise ja ühiste punktide peale vaatamata on sotsialismil ja ristiusul põhjapanew wah. Küll ei ole see wah mitte absoluutne. Nii sügaw igatsus parema elu järele, kui ka põlew, leegitseja lootus õiguse mõidule peafemise siise; nii teatud ohwri-meelsus ja kaugale ulataw ühtlustunne on mõlematele ühised. Kuid ristiusul tungib sügawamale! Sotsialismis igatsus ainult välispidise, ristiusus aga seespidise täiuse järele; seal ihuline-waimline õnn selles elus, siin transcendentne siht; seal waen ja õglus, siin kannatus ja armastus; seal oma jõud ja kõige maade proletaarlased; siin lunastus Kristuse läbi ja terve inimkond; seal kõik muud ühine solidaar asi, aga suuremalt jaolt usk weel „eraasi“, ehk „ka üks asi“; siin aga usk peaasi, Jumal esimesel kohal! — See kõik on aga põhjapanew ja lahutab sellepärast need wõolud teine teisest.

9.

Siunitaw on: kust see tuleb, et sotsialismil ja ristiusul niipalju ühist ja ometigi niipalju põhjapanewat, mis lahutab?

Väheme meie kuni sotsialismi sünnitavate faktoriteni, siis võime konstateerida, et tema isa on entusiastiline ristiusk, nagu ta iseäranis usumääratsete ja lahkude juures nii sagedasti ilmfile on tulnud, tema ema aga on materiaalne ilm oma varandustega, oma mõnudega, oma maitsemise himuga, oma looduslik-mõtteteadusliku ilmawaatega, nagu Fabricius omas sõrdlemises ütleb. „Nendest ajaloolistest ühendustest on seletatawad mõlemate woolude, nii ühisjooned, kui ka lahkiminekid. Sotsialistline tulewiku riik ei ole ju wiimselt muud midagi, kui Jumala riik, aga materialistlikes kujus. Waimline eluaade on meeleliselt muudetud. Solidariteet ei ole midagi muud, kui kristlik armastus, aga armastus on õigluswahetorraks saanud. Inimkond, keda sotsialist jumaldab, ei ole muud kui Kristuse läbi lunastud Jumala rahwas. Aga jumalus on siin täiesti inimkonda alla tõmmatud; Jeesuse Püha Waim on loomulikult mõistuseks kaine statud, ja sisemine uuestisündimine õkonoomilise eduastmele alla wajunud. . . Nõnda võib ütelda, et sotsialism on kristliku kultuura rikkiläinud poeg.“

10.

Weel üks küsimus lõpuks: kuidas võib olla ja peab olema tõsise ristiusu tõsiste poolehoidjate seisukoht sotsialismi vastu?

Ülewal pool ettetoobud sõrdluste järele ja

otsialismi ja ristiusu olu äratähendamise kohaselt tuleb järgmist filmas pidada:

- 1) Ei ole digust otsialismi majanduslisi waateid ristiusu wastasteks tembeldada. Ristiusk ei ole mitte kõige pealt majandusline programm. Tähetakse aga ristiusu seisukohalt otsialismi, kui majanduslise kuju wastu olla, sellega seotakse ristiusk teatud ökonoomiliste waadetega, ja see on ristiusu olule ebamääraline.
- 2) Tuleb diglaselt hinnata otsialismi radikaalset ülesseastumist mammonismi wastu, kõige kitsarinnalsuse peale waatamata, mida ta eneses sisaldab. Otsialism ei ole mitte ainult „tähtnud“, tal ei ole mitte ainult sellekohane „meelsus“ olnud, neid kes mammonismi poolt orjastud, wabastada, waid ta on seda wõimsalt teha püüdnud. Et küll suuremalt jaolt kibedalt ja walusalt, on tal siiski tõsi taga olnud radikaalsete sammude ettewõtmiseks selles suhtes.
- 3) Et nii palju otsialismi, kui majanduslise kuju, poolehoidjad on otfustanud ilma ristiusu sügawate elementideta elada, see ei anna mitte põhjust teda selles joones ristiusuwastaliseks tembeldada. Küll aga tuleb filmas pidada, et see sellepärast on olnud, et ristiusu awaldustes on seni wähe otsialismi olnud, mis tema olu kitsendamist on tähendanud. Peab rohkem rõhutama inimkonna otsialismi, mis ristiusus leida, siis kaob suur jagu waenulikkust ristiusu wastu, mis tegelikult otsialismis awaldub.

4) Aga sotsialism on peale selle religioösilis filosoofia, ja sotsialismi selle külje vastu tuleb ristiusul oma terve wastolulise suurusena seista, waatamata selle peale, kas see paljudele meeldib wõi mitte. Sest annab neis asjus ristiusk sotsialismile järgi, siis kaotab ta oma kõrge elu ideaali, oma sügawa tõelikkuse tunde, oma palawa ligemise armastuse ära, ühe sõnaga kõik selle, mis teda senni kõige suurema, kõige wõimsama ja kõige ilusama nähtusena inimkonna keskel alal hoidnud on, ja langeb hulga astmeid allapoole, millest tervele inimkonnale määratu kahju oleks.

11.

Kuidas sel puhul sotsialismi seisukord ristiusu vastu olema saab, siis ei tea seda küll mitte kindlasti ettekuulutada. Aga kui meie praegu tähele paneme, kuidas sotsialism materialismist lahti tahab saada, kuidas ta omale hinge otsib, kuidas tõblise hinges wõitlus on tekkinud — hinge wõitlus asja vastu, waimu wõitlus olluse vastu, siis wõib küll tõendada julgeda: see rahutus on selleks ja kestab senni, kuni rahu on leitud Jumalas. — Selleks peawad ristiusu esitajad — ma mõtlen kõige pealt kristlikku kirikut — rohkem hakkama praeguse aja tõblise häda tundma ja sellest arusaama, tema waimuga plüüdma ühendust leida, mitte aga selleks, et kollekeerida oma modernsusega, mitte, et filmipilgutada

masse toore võimule, waid et wõidelda ühes töölise hingega, et ohwrid tuua selle mõttes, kes ütles: Waata, ma teen kõik uueks. Ma usun et meie töölise hinge juure tänapäew muul teel ei pease (kui meie üleüldse peaseme), kui õpetaja Oberlini eeskujul. Kui ta Steintalis majanduslisi uuendusi ettewõttis, talupojad sellest aga midagi kuulda ei tahtnud, siis küllwas ta ise ühe ristikeina põllu peale kipsi tähtedena: „Siia on kipsi külwatud.“ Kui ristikein wõrsus ja kaswas, kaswas see koht, kus kips külwatud oli, õige jõudsalt ja lopsakalt. Talumehed jäiwad seisma ja lugesiwad ristikeinast kirja põllul: „Siia on kipsi külwatud“ ja kohe oli neid Oberlin oma headele sihtidele wõitnud.

Näitame meie oma wennaliku armaastusega seda, et: „Siia on ewangeeliumi külwatud“ — siis peab sellel mõju olema. Ja kui siis ka sel korral peakski — mida ma aga ei usu — kibedustega, tagakiusamistega ristiusu peale tungitama, siis ei tohi ialgi äraunustada, et ristiusu tee on risti teel!

12.

Kui Kristus tänapäew maailma tuleks, tal ei oleks tõesti hea meel praegustest oludest, waid ta tuleks jällegi tuld tooma. Aga ka meie kõik tunneme seda: tunneme sotsialistid, tunneme kristlased. Nii sotsialism kui ka ristiusk tahawad paremat ilmakorda luua. Kaugelt kõrgemal seisab ristiusk oma primäärse tööga: ilmakord saab teiseks kui meie paremasse wahetorda oma Jumalaga.

saame wõi saada tahame. Kas seda ei tunniستا juba ka mitmed sotsialismi esitajad? Üks nendest Adolf Alwöhn ütleb, et püüdega uue kultuuraja-järgu järele, mis ühekülgse kapitalistlike individuaalsi afemele astuks, üheneb püüe uue waga duse järele; ja kuigi kristlikud kirikud kiwineksid, ristiusf see rewolutsionäärsem kõikidest jõududest waimu elus, jääb alati uueks; temas walitseb armastus, mis ennast ärasalgawas teenimises awalbab; niisugune armastus on tee Jumala juure.

See kõik lasseb ütelda: jääb sotsialism, nagu ta tänapäew tegelikult laia des ringides ennast awalbab, oma ristiusu wastalisele seisukohale, siis tallab aeg ta oma alla ja sammub ajalugu temast paratamata üle. Siis ei ole siin küsimust: kas sotsialism wõi ristiusf, eht: sotsialism ja ristiusf, waid ainuüksi ristiusu pärast tema kaitfendamata olu awalduse kujus on tulewik.

*

Wõitlus usklike ja uskmatuse wahel on maailma ajaloo suur ja wiimane teema. Meie seisame akutsfetes aegades ses suhtes. Meie teame aga, kes ütelnud on: „Olge julged, mina olen maailma ära wõitnud!“ Meie teame aga ka, mida see tähendab, et Kristus enne oma surma seda suurt sõna meile pärandanud on.

A o
3381 h
130356258